

4. Занаюк С. С. Психологія мотивації / С. С. Занаюк. – Київ : Ельга-Н ; НикаЦентр, 2002. – 352 с.
5. Кузікова С. Б. Структурно-змістовий аналіз феномену особистісного саморозвитку: Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. / С. Б. Кузікова. – 2010. – Вип. 10. – С. 365–377.
6. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. – Одеса : Пальмира, 2006. – 279 с.
7. Токар Н. Ф. Динаміка мотивації в процесі професійної підготовки / Н. Ф. Токар // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 4. – С. 151–154.
8. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості / Т. М. Титаренко. – Київ : Марич, 2009. – 232 с.
9. Філософський енциклопедичний словник. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

In order to determine the optimal pedagogical conditions, within which it becomes possible to form a teacher capable of personal and professional self-improvement, the growth and "condition" is analyzed, the concept and are grounded for the choice of future teacher's self-development in the process of vocational training and pedagogical teaching ways of their realization.

Key words: condition, pedagogical conditions, self-development, future teacher, vocational training.

УДК 373.2.016:81-056.264(045)

Кормош М.Є.
студентка групи ДО-2м (з),
спеціальність 012 «Дошкільна освіта»,
Мукачівський державний університет
Чекан О.І.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти,
Мукачівський державний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовані теоретико-методичні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Окреслено якості мовлення адекватні вимогам щодо мовлення дітей дошкільного віку. Розглянуто сутність наукових понять.

Ключові слова: зв'язне мовлення, діти старшого дошкільного віку, ігрова діяльність.

Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є однією із стрижневих проблем дошкільної лінгводидактики. Її актуальність зумовлюється пріоритетними напрямами Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законів України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Комплексними заходами щодо всебічного розвитку і функціонування української мови”, спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі; воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі різнопланового спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ „Я”; засвоює і створює культурні цінності, виступаючи при цьому активним суб'єктом взаємодії. Базовий компонент дошкільної освіти визначає кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника дошкільного закладу сформованість у нього комунікативної компетенції. Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт з довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними і дітям дошкільного віку як у сім'ї, так і в дошкільних закладах, обмежують безпосереднє спілкування дітей з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і водночас гальмується мовленнєва. Зазначимо, що мовленнєва компетенція є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства (А.М.Богущ, М.С.Вашуленко, Н.В.Гавриш, О.Л.Кононко, К.Л.Крутій та ін.). Саме тому вчені приділяють значну увагу розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення (діамонологічної компетенції) – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку випускника дошкільного навчального закладу.

Проблема розвитку зв'язного мовлення дошкільників не є новою в науковій проблематиці. Вона досліджувалася класиками наукової думки і сучасними науковцями в різних аспектах проблеми: психологічному

(Л.С.Виготський, Г.М.Леушина, О.Р.Лурія, Т.О.Піроженко, С.Л.Рубінштейн, І.О.Синиця та ін.); психолінгвістичному (І.О.Зимня, О.О.Леонтєв, О.М.Шахнарович та ін.); лінгвістичному (Т.О.Ладиженська, Л.В.Щерба та ін.); педагогічному (Л.В.Ворошніна, В.Г.Захарченко, А.А.Зрожевська, Е.П.Короткова, Н.І.Кузіна, Н.П.Орланова, Є.І.Тихеева та ін.); лінгводидактичному (А.М.Богущ, О.І.Білан, Н.В.Гавриш, С.О.Караман, С.В.Ласунова, Н.В.Малиновська, Т.Г.Постоян, Г.В.Чулкова, С.К.Хаджирадєва, Л.І.Фесенко та ін.). Досліджено такі аспекти зв'язного мовлення: навчання розповідання за дидактичними картинками (Н.В.Гавриш, Л.І.Глухенька, Н.Ф.Виноградова, Н.Г.Смольнікова, Е.М.Струніна та ін.), іграшками (А.М.Бородич, Е.П.Короткова та ін.), навчання описових розповідей (В.В.Гербова, А.А.Зрожевська, С.В.Ласунова та ін.), переказування художніх творів (Р.П.Боша, О.М.Лещенко, Н.В.Малиновська, Н.П.Орланова та ін.), навчання творчих розповідей (Л.І.Березовська, Н.В.Водолага, Л.В.Ворошніна, Н.В.Гавриш, С.В.Ласунова та ін.), розвиток зв'язного мовлення за текстом казок (С.Л.Алієва, Н.Н.Насруллаєва, Л.І.Фесенко та ін.), у продуктивній діяльності (Т.Г.Постоян та ін.), розвиток пояснювального мовлення (Н.І.Кузіна, М.М.Поддьяков та ін.), розвиток діалогічного мовлення (Е.І.Матецька, Т.Слама-Казак, С.К.Хаджирадєва, Г.В.Чулкова та ін.), в ігровій діяльності (Б.Ф.Контаутене, В.Г.Захарченко та ін.). Натомість ознайомлення з результатами теоретичного аналізу означеної проблеми і практичним досвідом засвідчило, що питання зв'язності дитячого мовлення попри всю різноманітність пропонованих методичних систем, розглядається не лише практиками, але й науковцями однобічно, з погляду оволодіння дітьми загальноприйнятими в лінгвістиці якостями зв'язного мовлення.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито в роботах педагогів-класиків (А.Я.Коменський, С.Ф.Русова, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський та ін.), психологів (Ю.А.Аркін, М.Я.Басов, П.П.Блонський, Л.С.Виготський, Н.Д.Виноградов, Д.Б.Ельконін, С.Л.Рубінштейн, Д.Н.Узнадзе, та ін.), сучасних педагогів (Л.В.Артемова, А.К.Бондаренко, Г.І.Григоренко, Р.І.Жуковська, В.Г.Захарченко, Т.О.Маркова, Д.В.Менджеріцька, О.І.Сорокіна, О.П.Усова, Г.С.Швайко, К.І.Щербакова та ін.). Зазначимо, що хоча проблема гри завжди була в центрі уваги педагогічної науки, однак її лінгвістичний аспект щодо розвитку зв'язного мовлення розглядався лише у зв'язку з дослідженням сюжетно-рольової гри (В.Г.Захарченко). Аспекти ж ігрового потенціалу у процесі формування мовленнєвих навичок і, зокрема, зв'язного мовлення дошкільників залишаються поза увагою науковців. Психологи розглядають гру як діяльність, що відображає дійсність шляхом активного її

перетворення (Ю.А.Аркін, Л.С.Виготський, Н.Д.Виноградов, О.М.Леонт'єв, О.Р.Лурія, Д.Б.Ельконін, С.Л.Рубінштейн та ін.). У ході гри діти мають можливість діяти, конкретні дії зумовлюють мовленнєву активність дошкільника і водночас спрямовують розвиток гри. Це перехідна, проміжна ланка між повною залежністю мовлення від речей і предметних дій та свободою слова.

Психолінгвістичний компонент проблеми мовленнєво-ігрової діяльності розкривається у працях Є.М.Верещагіна, І.О.Зимньої, О.О.Леонт'єва, О.Р.Лурії, І.О.Синиці, О.М.Соколова та ін. Він ґрунтується на уявленнях про структуру мовленнєвої діяльності та різноманітні психофізіологічні механізми породження мовлення, що забезпечують реалізацію мовленнєвого акту на знайомому матеріалі з використанням комунікативно спрямованих одиниць висловлювання.

У межах лінгвістичного підходу вчені визначають процес використання у мовленнєвому спілкуванні ігрових ситуацій як стилістично нейтральних, що набувають образного потенціалу шляхом актуалізації їх значень, семантичного зрушення, внесення до них емоційно-естетичних нашарувань, що досягаються здебільшого на лексико-семантичному рівні (Е.О.Барінова, Б.М.Головін, І.І.Ковалик, І.С.Збарський та ін.).

Лінгводидактичний аспект означеної проблеми знайшов своє практичне втілення в низці дисертаційних досліджень останніх років (О.П.Аматьєва, Л.І.Березовська, С.В.Ласунова та ін.). Доведено, що здатність дитини використовувати в ігрових ситуаціях зв'язні висловлювання впливає на емоційно чуттєву сферу їхньої життєдіяльності і водночас максимально активізує мовлення дітей. Відтак, позитивний вплив гри на розвиток мовлення дітей дошкільного віку, з одного боку, і недостатнє дослідження і розробка методики використання гри в розвитку мовлення дітей, з другого - зумовили вибір теми дослідження „Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності”.

Зауважимо, що, не дивлячись на існування різних поглядів, у сучасній лінгвістиці здебільшого виділяються два типи мовлення: розмовний і книжний – на основі „розмежувань у суспільних умовах і в матеріальних засобах соціального спілкування” [5].

Зупинимося на поняттях ”розмовне мовлення”, “розмовний стиль”. Слід зазначити, що інколи під розмовним мовленням розуміють усну форму літературної мови. У цьому випадку особливості розмовного стилю переносяться на всі стилі усної форми літературної мови. Деякі лінгвісти ототожнюють розмовне мовлення з діалогічним видом мовлення [1].

Тому необхідно розмежовувати поняття “усне мовлення” , “розмовне мовлення” і “діалогічне мовлення”. Т.О. Ладиженська розглядає розмовне мовлення як один із функціональних стилів літературної мови, враховуючи при цьому складність і багатоплановість цього явища. Спеціальні дослідження розмовного мовлення дозволили виділити деякі його особливості. Так, О.А.Лаптева зазначає такі синтаксичні ознаки усно-розмовного різновиду літературної мови, як двовершинну будову предикативної фрази з активізацією синтаксичної ролі займенників і прислівникових слів, послаблення морфологізму у вираженні синтаксичних відносин і т. ін. [6]. Водночас, як стверджує О.А.Лаптева, “підстильові комплекси сфери вираження” властиві окремим сферам функціонування розмовного мовлення [6].

Слід зазначити, що у виділенні різновидностей розмовного мовлення так само немає єдності. Так, на думку Т.Г. Вишнякової, існує три стилістичні різновидності розмовного мовлення [3]. Натомість Д.Х. Баранник виокремлює чотири різновидності розмовних стилів за їх “функціональною актуальністю” [2]. Окремі міркування щодо книжного стилю висловлені В.Г.Костомаровим, О.Б.Сиротинкою, Д.Х. Баранником. Учені виділили такі його різновиди: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, що чітко диференціюються один від одного. Слід зазначити, що в лінгвістичному плані ці різновиди вивчені недостатньо. Особливу увагу привертають лише дослідження Д.Х. Баранника. Автор зауважує, що "основні стилеутворювальні значення мають одиниці мови на рівні закінчених комунікативних одиниць, тобто речень", систематизовані з урахуванням їх загальної семантики, синтаксичної структури та інтонації [2].

Б.Н.Головін розмежовує умови логічності мовлення на рівні висловлювань та зв'язного тексту. Автор зазначає такі умови логічності мовлення на рівні висловлювань: а)незаперечливе поєднання одного слова з іншим; б)правильний порядок слів; в)використання службових, увідних слів та словосполучень. Службові та ввідні слова слугують засобом вираження логічності на рівні як окремого висловлювання, так і зв'язного тексту. Відтак, умовами логічності мовлення на рівні зв'язного тексту є: а) позначення переходів від однієї думки до іншої; б) членування тексту на абзаци; в) вибір синтаксичних структур, адекватних характеру змісту; г) логічність мовлення на рівні цілого тексту залежить від композиції та методу організації висловлюваного змісту. Чистота - комунікативна якість мовлення, що виникає на основі співвідношення “мовлення – мова”. Чистим називають таке мовлення, в якому немає чужих літературній мові слів та словосполучень [4]. Погоджуючись з ученими, зауважимо, що до мовних засобів, які порушують чистоту мовлення, відносяться діалектизми, жаргонізми, слова-паразити і та ін.

Виразність - комунікативна якість мовлення, що виникає на основі співвідношення "мовлення – пізнання". За словами Б.Н.Головіна, "якщо мовлення побудоване так, що самим добром і розміщенням засобів мовлення діє не тільки на розум, а й на емоційну сферу пізнання, підтримує увагу і цікавість слухача або читача, таке мовлення називають виразним" [4].

Виразність, як комунікативна якість мовлення, є насамперед критерієм оцінки ефективності мовлення в цілому. Водночас поняття виразності послуговується критерієм оцінки мовленнєвої майстерності. З цієї позиції найчастіше оцінюється естетичний бік висловлювання та якість його промовляння. Автор вважає, що різні межі виразності взаємопов'язані як у висловлюванні, яке продукує мовець, так і у сприйнятті цього висловлювання реципієнтом, що передбачає "імпресію" [4].

Суб'єктивно-оцінні відношення можуть мати у своїй основі як раціональну, так і емоційну оцінки. Відповідно до цього в лінгвістиці виділяють два види виразності - інформаційну та емоційну. Які, у свою чергу, розподіляються ще на підвиди: відкриту (експресивну) і сховану (імпресивну) форми вираження, поняття виразності розповсюджується на тексти всіх функціональних стилів. Співвідношення видів і підвидів виразності за основним стилем різне. Водночас вважаємо за необхідне зазначити, що засобами виразності можуть бути всі засоби мови і мовлення [3]. Проте найчастіше використовуються експресивні засоби, оскільки експресивність базується на вираженні суб'єктивно - оцінного відношення до предмета мовлення.

Багатство мовлення - комунікативна якість, що виникає на основі співвідношення "мовлення і мова". Багатство мовлення можна визначити як максимально можливе насичення її різними засобами мовлення, які необхідні для реалізації комунікативного наміру. Розрізняють деякі різновиди мовленнєвого багатства. Серед них: лексичне, семантичне, синтаксичне та інтонаційне. Слід зазначити, що лексичне багатство відображає й інформаційну насиченість, що залежить не тільки від підбору мовного матеріалу, а й від насичення його думками автора, відчуттями, різними станами свідомості. У свою чергу, інтонаційне багатство тісно пов'язане з лексичним, семантичним і синтаксичним. Проте інтонаційне багатство та інтонаційна бідність явно властиві усному мовленню, а в писемному мовленні інтонація завжди присутня лише у свідомості як того, хто пише, так і читача.

Головін Б.Н. описав мовленнєві помилки, в яких проявляється бідність мовлення, а саме: повторення одного і того самого слова в рамках невеликого тексту; вживання поряд або близько однокореневих слів; однотиповість і слабка розповсюдженість синтаксичних конструкцій [4].

Доречність мовлення - комунікативна якість, що виникала на основі співвідношення “мова - умови спілкування”. Доречність мовлення необхідна якість хорошого мовлення, яка полягає у доборі такої організації засобів мови, що роблять мовлення відповідним меті та умовам спілкування. Доречність мовлення охоплює різні рівні мови і може розглядатись і оцінюватись з різних поглядів. У лінгвістиці розрізняють доречність мовлення стильову, контекстуальну, ситуативну і особистісно-психологічну. При стильовій доречності окремі слова, звороти, конструкції або композиційно - мовленнєві системи в цілому визначаються і регулюються стилем мови. Кожний з функціональних стилів має свою специфіку, свої закономірності добору і вживання мовного матеріалу. У кожного є стилеутворювальні елементи. Тому перенесення їх в інші умови спілкування без мотивації справедливо вважається порушенням доречності мовлення. Доречність окремих мовних одиниць регламентується і таким фактором, як контекст, тобто її мовленнєве оточення [4].

Контекст, за визначенням Т.О.Ладиженської, це композиційно - мовленнєва система, що передбачає єдність плану змісту і плану вираження, однорідність стилістичної тональності. Критерій контекстуальної доречності хоча в загальних рисах і визначається доречністю стильовою, проте не завжди збігається з нею [6].

Доречність мовлення - якість важлива в соціальному аспекті: вона регулює нашу мовленнєву поведінку. Вміння віднайти потрібні слова, інтонацію в тій чи іншій ситуації спілкування – це запорука успішних взаємовідносин між співрозмовниками, виникнення зворотного зв'язку.

Отже, окреслені якості мовлення адекватні вимогам щодо мовлення дітей дошкільного віку. Адже вміння правильно розмовляти прищеплюється в ранньому дитинстві, формується у стінах дошкільного закладу та в школі, а потім удосконалюється впродовж усього життя у процесі спілкування. Ми розглянули сутність наукових понять, якими ми будемо оперувати впродовж експериментального дослідження, що, на наш погляд, допоможе нам виявити в подальшому специфічні особливості засвоєння як монологічного, так і діалогічного мовлення дітьми старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Н.Д. Языки и подязыки в устной речи. //Теория и практика лингвистического описания. Горький, 1968. – 89с.
2. Баранник Д.Х. Устная монологическая речь (особенности языковой структуры и функционально-стилевая типология устной формы

- современной украинской монологической речи). Автореферат докт. дис... К., 1970. - С.3-40.
3. Васильева А.Н. Основы культуры речи. – М., 1990. – 247с.
 4. Головин Б.Н. Основы культуры речи. – М.: Высшая школа, 1988. – 320с.
 5. Костомаров В.Г. О разграничении терминов «устный» и «разговорный», «письменный» и «книжный». – В сб.: Проблемы современной филологии. М., 1965. - С.75-176., Волков Н.П. Педагогика. – К.: Академия, 2001. – 276 с.
 6. Ладыженская Т.А. Живое слово: Устная речь как средство и предмет обучения. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.

The article analyzes theoretical and methodical principles of the development of coherent speech of children of the senior preschool age in gaming activities. The quality of broadcasting is adequate to the requirements for the broadcasting of children of preschool age. The essence of scientific concepts is considered.

Key words: coherent speech, children of the senior preschool age, game activity.

УДК 37.01(045)

Кузьма Д. В.
студент III курсу, напрям підготовки «Початкова освіта»,
Мукачівський державний університет
Алмашій І. І.
старший викладач кафедри психології,
Мукачівський державний університет

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

Стаття присвячена питанню формування молодіжної екологічної культури з урахуванням різноманітних чинників на регіональному рівні. Запропоновано розрахувати екологічну культуру регіону з урахуванням різноманітних чинників на формування екологічної культури молоді, що проживає в регіоні. Такий підхід дозволить підвищити ефективність психологічних та педагогічних засобів у різних навчальних закладах під час формування екологічної культури молоді.

Ключові слова: екологічна культура, молодь, освіта, навчальні заклади.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>